

Muziekbeschouwingen door Marc van Delft (1)

redactie Imke Jelle van Dam

In het januari/februari-nummer in 2017 stond een interview met Marc van Delft (Den Haag, 1958). Daarin beschreef hij dat het thema van de 7 planeten hem al vanaf zijn jeugd bezighield. Rond zijn veertiende jaar had hij een indringende ervaring toen hij – op vakantie met zijn ouders – in een **beukenbos wandelde. Dit 'sprookjesbos' gaf een oergevoel dat hem niet meer losliet.** Korte tijd later kreeg hij het boekje *7 bomen, 7 planeten* van Julius onder ogen. Daarin las hij dat de beuk samenhangt met Saturnus. Hij kreeg een schok van herkenning, omdat de beschrijving ook iets over hemzelf zei ...

In 1999 schreef Marc van Delft een artikel over de totstandkoming van zijn diacursus *De beelden-taal van de kunst en het mythisch bewustzijn*. Nevenstaand een samenvatting van fragmenten daaruit.

Marc, in het Zonieënwoud bij Brussel, zijn favoriete beukenbos

Het thema van de toonsoorten is een van de **belangrijkste thema's uit mijn leven.** Tijdens mijn vrijschooltijd had ik één goede vriend, de musicoloog, pianist en antroposoof Jaap Boesma met wie ik over vraagstukken kon praten waarmee ik worstelde. Ik wilde meer over planetenstemmingen in de muziek weten. In de gesprekken die ik met hem gevoerd heb over onder andere antroposofie, muziek, muziekgeschiedenis en kunst heb ik oneindig veel geleerd over het wezen van de muziek, de toonsoorten en de antroposofie. Door zijn invloed ben ik op het spoor gekomen van de belangrijkste literatuur over antroposofie en muziek. Vooral het boek van Hermann Beckh over het wezen der toonsoorten is een belangrijke inspiratiebron geworden.

Een andere geniale en zeer charismatische persoonlijkheid met zeer verreikende inzichten over antroposofie en muziek was de veel te vroeg gestorven pianist Cees van As. Ik denk dat vooral deze twee mensen de ontwikkeling van mijn inzichten op het gebied van antroposofie en muziek het meest hebben beïnvloed en gestimuleerd.

Wezen der toonsoorten

Ik denk dat mijn cursussen over het wezen der toonsoorten de belangrijkste inspiratiebron zijn geweest voor de ontwikkeling van mijn inzichten die tot het ontstaan van de diacursus hebben geleid. Wanneer men namelijk over muziek praat en men het karakter wil beschrijven nemen wij meestal onze toevlucht tot beelden. Gaandeweg, na jarenlang deze cursussen gegeven te hebben en met deze muziekstukken te hebben geleefd, krijgt men een steeds duidelijker beeld van de stemmingen en karakters van de muziekstukken die in bepaalde toonsoorten staan en met bepaalde archetypische gebaren en karakters in verband kunnen worden gebracht.

Muziek in D klein

Ook stelde ik een cursus samen over de planetenkarakters in de muziek in samenhang met de planetentonen. In die tijd kreeg ik steeds meer de indruk en het vermoeden dat het in de muziek zo is, dat bepaalde muziek met een bepaalde planetenstemming sterk naar een bepaald kunsthistorisch tijdperk verwijst. Want hoe kwam het toch dat wij niet zozeer muziek in G (de G is de Saturnus-toon) maar veel meer D klein als de toonsoort ervaren voor muziekstukken die een zeer duidelijke oertypische Saturnus-stemming vertoont? Dat kwam, mijns inziens, omdat de thematiek van Saturnus (de dood en verstarren) een duidelijke affiniteit heeft met

alles wat we vooral met de Middeleeuwen associëren, de tijd van de missen en dodenmissen (requiems), het Gregoriaans met het Dies-irae-gezang (de dag des oordeels) enzovoort. Blijkbaar associeerden componisten D klein met het Middeleeuwse modale toonsysteem van de kerktoonladders, waarbij D dorisch de centrale toonladder was. Gaandeweg ontdekte ik dat muziek met een bepaalde planetenstemming ook vaak een impliciete verwijzing naar een bepaald muziekhistorisch tijdperk in zich droeg.

Saturnus-stemming in D klein, verwijst behalve naar Dorisch, ook door het veel voorkomen van eenstemmigheid en kale kwintklanken naar de Middeleeuwse muziek. Ook na het verschijnen van de meerstemmigheid gold de kwint nog lange tijd als de enige geaccepteerde samenklank. Nog in de 15e eeuw eindigen muziekstukken met een kwint-samenklank. Ook de programmatische thematiek van D klein laat vaak een Middeleeuwse verwijzing zien: de *Dodendans* van Liszt (variaties op het middeleeuwse Gregoriaanse Dies-irae-gezang), het *Inferno* uit diens Dante-symfonie, *Der Tod und das Mädchen* van Schubert en alle Requiems en Dies irae's in D klein, waar we vaak Gregoriaanse elementen aantreffen, zoals in het Dies irae uit het Requiem van Verdi.

Planetenstemmingen

Iets dergelijks kan men ook in een aantal andere Planetenstemmingen vinden. De volgorde van de planetenstemmingen in samenhang met de kunst- en muziekhistorische tijdperken is dan min of meer als volgt:

- Saturnus: Middeleeuwen, Gotiek en vroege Renaissance (5e t/m 15e/16e eeuw)
- Jupiter: Renaissance en Barokperiode (late 15e, 16e, 17e, 1e helft 18e eeuw)
- Mars: Barokperiode, maar nog duidelijker in de 18e en 19e eeuw (revolutie- en Napoleon-tijdperk, wat zich wellicht min of meer voortzet tot in onze tijd)
- Zon: Barok-periode en de klassieke tijd van de 18e en vroege 19e eeuw (Goethe-tijd)
- Venus: Romantische periode (eind 18e eeuw, 19e eeuw, vroege 20e eeuw)
- Mercurius: Het moderne tijdperk (opkomend: late 19e eeuw in het folklorisme, zich voortzettend in de 20e eeuw in Neoclassicisme, modernisme etc.)
- Maan: Rond 1900 en wellicht de 21e eeuw

Saturnus

De planetenstemmingen vinden we natuurlijk in alle tijdperken terug, sommige sterker in het ene tijdperk dan in het andere, maar waar het mij om gaat, is het feit dat een zeer duidelijke, archetypische planetenstemming vaak in haar thematiek terugverwijst naar een ander tijdperk, wat niet wil zeggen

dat deze planetenstemming niet ook karakteristiek voor het betreffende tijdperk zou kunnen zijn. Zo vinden we in de vroegromantische schilderkunst van Friedrich en Schinkel een zeer sterke Saturnus-stemming, maar de thematiek van de schilderijen wijst voortdurend terug naar de Middeleeuwen. Hun thematiek is voornamelijk Gotische kathedralen en ruïnes en dergelijke.

Jupiter

In de verheven, Koninklijke Jupiterstemming vinden we een verwijzing naar de koor- en orgel-muziek. Het gaat dan vooral om het koraaltype van de meerstemmige koormuziek, die in de Renaissance-polyfonie ontstond en in de Barokkoormuziek werd voortgezet en zijn bekroning vond in de oratoria van Händel.

Zon

Bij de Zonnestemming wordt verwezen naar de 18e eeuwse vrolijke, zonnige en optimistische en evenwichtige klassieke muziek, vooral de symfonieën van Mozart en Beethoven. Mendelssohns Italiaanse symfonie, die in de zonnetoonsoort A groot staat, verwijst naar Mozartiaanse vrolijkheid en zonnigheid.

Kenmerkend is ook de symfonievorm die in de 18e eeuw ontstond, waarbij de finale reeds bij Mozart en Haydn gekenmerkt wordt door een zekere strijdbare vurigheid wat bij Beethoven leidde tot de finale als einddoel van de symfonie, waarin uitgedrukt wordt hoe het licht van de Zonnekracht de duisternis overwint. Denk hierbij aan Beethovens 9e symfonie. De optimistische "overwinningsymfonie" is dus in wezen een klassieke Zonnevorm. De romantische symfonie, waar men ook vaak "Zonneoverwinnings-symfonieën" vindt is een verwijzing naar Beethoven, en het optimisme van de 18e eeuw.

Venus

De symfonie is een 18e eeuwse vorm, en zo vindt men dan ook dat de echte romantische symfonieën niet met een vrolijk en triomfantelijk allegro molto eindigen, maar met een weemoedig romantisch adagio in een smachtende Venus-stemming, zoals Schuberts *Unvollendete*, Bruckners 9e en Mahlers 9e, 10e, *das Lied von der Erde* en Tsjaikowsky's 6e.

De Venus-stemming, de Godin van de liefde, komt het best tot zijn recht in de 19e eeuwse romantische muziek, de muziek van het romantisch verlangen, zoals in Wagners *Tristan und Isolde*, of Tsjaikowsky's *Romeo en Julia* (in de symfonie het meest in het adagio, vandaar dat de meest typische romantische symfonieën met een adagio eindigen).

Is muziek uit andere tijdperken smachtend-romantisch van karakter, zoals de madrigalen van Gesualdo, dan zegt men vaak: deze muziek wijst vooruit naar Wagner!

Mercurius

De humor van Mercurius vinden we in de symfonie vooral in het scherzo. Maar in de 20e eeuw zien we **dat door Mahler de gehele symfonie een “Scherzo-karakter” begint aan te nemen met humor, ironie, spot en parodie, voortgezet door Sjostakowitsj en Prokofief, en dat Strawinsky een stijl creëert, gebaseerd op het parodieprincipe en “de muzikale lachspiegel”.** Strawinsky is de beroemdste en meest karakteristieke 20e eeuwse componist. Ook in de **“groupe des six” (musique pour fair plaisir), de Jazz (bijvoorbeeld Gershwin) en andere “lichte muziek”** kan men duidelijke mercuriale trekken ontdekken. Ook kenmerkend voor de 20e eeuwse muziek is de opkomst van de musical, de commercialisering van de amusementsmuziek etc.

Maan

De droomsferen van de Maanstemming komen mijns inziens het beste tot zijn recht in het Impressionisme van Debussy en Ravel en in de Laatromaniek en het Expressionisme van Schönberg (bijv. *Erwartung*) en Richard Strauss (bijv. *Elektra*). Misschien wijst dit al vooruit naar de muziek van de 21 eeuw? De *New Age* muziek en de *minimal music* vertonen ook een droomstemming.

Mars

Alleen de Marsstemming is in deze context een probleem. We vinden het nog niet zozeer al in de Barokmuziek, alhoewel in die tijd de centrale C (de **Marsteen**) werd **vastgesteld en de muziek “op aarde kwam” met de doorbraak naar het tonale stelsel, met een duidelijk grondtoonbeleven.** Maar over het algemeen heeft Barokmuziek nog een soort verheven Jupiter-stemming (met reeds ook al de persoonlijke warmte van Zon en Venus zou je kunnen zeggen), wat echter in dezelfde mate ook geldt voor de beeldende kunst van de Barok-periode.

Duidelijker marstrekjes komen naar voren in de Franse-revolutie-muziek, en het heroïsche Napoleontijdperk, toen een grote marsen- en straatorkestencultuur ontstond, wat Beethoven weer sterk beïnvloedde, in wiens werk we ook sterke martiale trekken kunnen ontwaren, zoals de 5e en 9e symfonie, *Wellingtons Sieg oder die Schlacht bei Vittoria* en de *Eroica*.

Beeldende kunsten

Wanneer we naar de beeldende kunsten gaan kijken kunnen we min of meer dezelfde tendensen ontdekken als in de muziek. In Middeleeuwse gotische kathedralen ervaren we een duidelijke Saturnus-sfeer. Ook andere Middeleeuwse kunst vertoont saturnale trekjes: de dodendansen uit de 15e eeuw, de Vlaamse Primitieven met al hun ijzingwekkende laatste oordelen, de mozaïeken en het glas in lood, Jeroen Bosch met zijn hel en verdoemenis etc.

In de Palladionistische architectuur, de beeldhouwwerken van Michelangelo, het ontstaan van **“het ruitersstandbeeld”** en in veel Barokkunst, het

monumentalisme van de St. Pieter in Rome ervaren we een duidelijke majestueuze Jupiter-stemming. Ook in de neiging tot symmetrie in de schilderkunst, in het ordelijke van de Baroktuin met de majestueuze beelden en fonteinen komt dit Koninklijke karakter naar voren.

In de bombast, pathos en grootheidszucht van de gebouwen, schilderijen en beelden van de 17e eeuwse absolutistische koningen komt op een bepaalde wijze behalve het majestueus-koninklijke (Jupiter) ook al een zekere martiale neiging naar voren, wat echter nog duidelijker aan het daglicht treedt in het 18e en 19e eeuwse Neopalladionisme, vooral toen de Engelsen en Amerikanen Romeinse tempels gingen nabouwen. Washington is een zeer indrukwekkend voorbeeld hiervan. Ook Napoleons *Arc de Triomph* is zo'n voorbeeld van militaristische architectuur. Hitlers privé-architect Speer probeerde dit zelfs te overtreffen.

In de schilder- en beeldhouwkunst van de 18e eeuw ervaren we ook vaak een zonnige levensvreugde en ook wel in de rococo (dit is natuurlijk ook mercuriaal) en sommige neoklassieke bouwwerken.

Het Venus-karakter van de 19e eeuwse Romantiek ervaren we het duidelijkst in de schilderijen van de Engelse Pre-Rafaelieten, Rossetti en Waterhouse, maar ook in de superverfijnde en uiterst esthetische schilderijen van Moreau, en later in het Symbolisme waar de bloem een centrale rol speelt, en in de schoonheid en verfijning van de Jugendstil en in de antroposofische schilderkunst, die in die tijd ontstond.

Het Mercuriale karakter van de 20e eeuwse beeldende kunst drukt zich uit in de herontdekking van **“het vrije, spelende kind in de mens”, in de vaak lachwekkende en kinderachtige uitwassen van de experimentele kunst, dingen zoals “dada”, Kurt Schitters met zijn collages en opgeplakte tramkaartjes, “body-art”, “conceptuele kunst”, de herontdekking van de primitieve kunst met “zuurstokkleuren”, zoals bij Chagall, Karel Appel, en verder in de haast-cultuur, het oppervlakkige en swingende van “de moderne tijd”, de hoogvlucht van de reclamekunst en de televisie- en filmcultuur met de montagetechniek van snelle flitsende beelden, videoclips, de bloei van de danskunst als meest typerende en toonaangevende 20e eeuwse kunstvorm.**

Lezing kunst- en muziekgeschiedenis

Dit beeld van de kunstgeschiedenis en de muziekgeschiedenis groeide gaandeweg in de loop der jaren en toen ik werd uitgenodigd om voor het spiritueel café een lezing te geven, besloot ik om dit hiervoor geschetste thema naar voren te brengen. Ik had muziekvoorbeelden op band gezet, en een aantal kunstboeken meegenomen om deze aan het publiek te laten zien, samen met de muziek. Voor de mensen op de achterste rij was het echter lastig om de plaatjes te zien. Later kreeg ik het advies dat ik **daarom beter een lezing met dia's kon geven.**

Megaproject

Daarop rijpte het plan om een cursus over dit onderwerp te gaan creëren, met eerst een uitleg over de 7 planetenkarakters, en dan aansluitend de kunstgeschiedenis. Ik begon eerst een “scenario” te schrijven. Tijdens dit schrijven ontdekte ik vele nieuwe dingen en samenhangen. Het werd nogal een lijvig boekwerk. Daarna toog ik aan het werk met een mengpaneel, en met mijn muziekinstallatie en microfoons en omringd door bergen grammofoonplaten, CD’s en cassettebanden om de teksten van de cursus in te spreken en tegelijkertijd met muziek te mengen. Het bleek een megaproject te worden, ik wist niet wat ik mij op de hals had gehaald. Want echt makkelijk was het niet. Zo zat ik maandenlang in mijn huis, omringd door bergen platen en CD’s, doende om deze opnamen te maken.

Ik had gedacht dat de onderwerpjes over de planeten als inleiding tot de kunstgeschiedenis in een half uurtje of zo behandeld konden worden, maar het werden 6 lessen van anderhalf uur.

Het bevattingsvermogen van het publiek bleek later veel lager te zijn dan verwacht, en zeker ook het vermogen om al deze informatie tezamen in een groot panorama te overzien en te doorzien, wat voor mij altijd iets vanzelfsprekends was geweest. Dat was jammer, want nu zit er veel tijd tussen het ene en het andere onderwerp, en het gaat nu juist om de samenhang tussen al deze onderwerpen.

Dia’s

De “soundtrack” was voltooid, en nu moest ik de juiste dia’s gaan maken bij de soundtrack. Ik was daarvoor ook al lange tijd bezig geweest met het maken van dia’s van zaken waarvan ik wist dat deze in de cursus zouden voorkomen, ik was in Londen geweest (voor het Londens Neopalladionisme), Engeland, (de Engelse eiken), ik had de Loire-kastelen bezocht en de Dom in Keulen. Ook moest ik dia’s gaan maken uit kunstboeken en buiten in de natuur. Ik ondernam speciale reizen om bepaalde dingen te fotograferen. De duizenden dia’s kosten mij juist in een tijd dat ik door financiële nooddrift getroffen werd duizenden guldens, maar dat had ik over voor de goede zaak.

Als men een mondelinge lezing geeft is het niet erg om lang naar een dia te kijken, want de lijfelijke aanwezigheid van de persoon die de lezing houdt verlevendigt het geheel, maar een cassetteband is iets “doods” en mechanisch, dan werkt het niet om lang naar een plaatje te kijken, dan moet het juist verlevendigd worden door snellere wisselende beelden. Daarom was ik ook wel verplicht bijzonder veel dia’s te maken en in de cursus te verwerken. Het geheel werd dan ook een dure grap.

Maar toen het eenmaal gelukt was, was het resultaat vaak overweldigend, omdat beeld en muziek elkaar bij wijze van spreken duizendvoudig versterken, zodat de overgebrachte emotie enorm is. Dit was het bewijs van de antroposofische inzichten over muziek en kunstvormen!

Levenswerk

Na ongeveer een jaar onafgebroken in mijn huis, omringd door bergen dozen met enveloppen, dia-dozen, dia-apparatuur te hebben gewerkt en meer dan de helft van de soundtrack van dia’s te hebben voorzien had ik meer dan 4.000 dia’s voor ongeveer 20 uur soundtrack. Later kwamen er nog andere gedeelten bij en ook bleef en blijf ik voortdurend nog weer dingen veranderen en verbeteren aan de bestaande diaserie, als ik betere of mooiere plaatjes heb gevonden of gemaakt, en dat zal voorlopig nog wel zo doorgaan.

Men zou met recht kunnen spreken dat deze diacursus “mijn levenswerk” is, waarin ik al mijn inzichten, al mijn geestelijke en materiële kapitaal heb gestoken, en waarvoor ik bijna onafgebroken jarenlang als een kluzenaar in mijn huis heb gezwogen om dit tot stand te brengen.

Cursusboekjes

Vervolgens, omdat de mensen tijdens de les geen aantekeningen kunnen maken, ben ik in 1999 begonnen om de integrale teksten van de diacursus uit te gaan typen. Daarbij aangegeven welke muziek is gebruikt, in welke toonsoort en waarom, en met toevoeging van extra commentaren, en de schema’s die in de diacursus zijn gebruikt.

Ik heb rond de 20 boekjes gemaakt, die de leerlingen konden kopen, om de tekst te kunnen nalezen of zich van te voren voor te bereiden, omdat de hoeveelheid van indrukken nogal heftig is bij de diacursus: men moet tekst, muziek en beelden tegelijkertijd verwerken. Sommigen vinden het wat “veel”, anderen vinden dat weer niet heb ik gemerkt.

Waar het in mijn cursus uiteindelijk om gaat is bewustwording. Men leert a.h.w. “bezielde te kijken en te luisteren”, naar de muziek, de natuur en de kunstvormen.

Een romantische interpretatie van een gotische kathedraal door Schinkel

Naschrift redactie. In de komende edities zal het thema van de planetenstemmingen en dierenriemtekens verder worden verdiept. Zie voor meer informatie op de website www.marcvandelft.nl